Oblig semplārs

VISU ZEMJU PROLETĀRIEŠI, SAVIENOJIETIES!

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS
LATVIJAS PADOMJU KOMPONISTU SAVIENĪBAS
LATVIJAS PADOMJU MĀKSLINIEKU SAVIENĪBAS
L A I K R A K S T S

1945. G. 21. DECEMBRĪ NR. 49

I. Ļeņņevs

JAUNRADE UN TRADICIJAS

Padomju literātūra — tas ir māksliniecisks vārds par jaunu sociālistisku pasauli, kas radīta padomju valstī, par jaunām attieksmēm un jūtām, par jaunu cilvēku. Sociālistiskā pasaule ar visiem saviem jaunajiem pamatiem tomēr saskaņas ar veco sabiedrību ne tikai kā tiešs pretstats, bet arī kā nemitīga vēstures ritējuma tālākas attīstības etaps. Padomju revolūcionārā iekārta sagrāva un salauza vecajā iekārtā visu negātīvo, kas bija pārdzīvojis savu laiku, visu satrūdējušo un prettautisko: varmācību, verdzību, ekspluatāciju. Jaunā iekārta savos jaunajos principu pamatos attīstīja tālāk visu pozitīvo, dzīvotspējīgo, demokratisko, kas bija vērsts uz labāku nākotni.

Arī padomju iekārtas radītā jaunā padomju literātūra nenokrita no debesīm, — tā izauga uz vecās krievu literātūras pamatiem. Tā atvairīja un pārvarēja tādas negātīvas parādības kā buržuazismu, šovinismu, mistiku, dekadentismu; uz sociālistiskās pasaules izjūtas pamatiem tā attīstīja tālāk krievu klasiskajai literātūrai piemītošās tautiskās un humānisma tradicijas.

Lielākais starp krievu rakstniekiem Oktobŗa revolūcijas laikā — A. M. Goŗkijs no sirds solidārizējās ar padomju varu un komūnistisko partiju. Būdams Ļeņina un Staļina draugs, viņš kļuva par sociālistiskās literātūras pamatlicēju, par padomju rakstnieku vadītāju un audzinātāju. No pirmajām revolūcijas dienām vienā solī ar partiju un strādnieku šķiru gāja lielais dzejnieks Vladimirs Majakovskis, kas ar pilnām tiesībām uzskatāms par labāko, talantīgāko padomju laikmeta dzejnieku. Jau no pirmajiem revolūcijas gadiem partijā iestājās krievu simbolistu atzītais vadītājs dzejnieks Valerijs Bŗusovs un vecās reālistiskās skolas rakstnieks Serafimovičs. Ar nemirstīgu poēmu «Divpadsmit» uz proletāriāta revolūciju atsaucās Aleksandrs Bloks. Dziļu idejisku evolūciju pārdzīvoja Aleksejs Tolstojs un no 1922. gada iekļāvās padomju literātūrā. Starp padomju rakstniekiem godavietu līdz savam mūža vakaram ieņēma tādi māksliniecisku vārda vecmeistari kā V. V. Veresajevs, K. A. Treņevs, A. A. Čapigins, B. Šiškovs, A. Novikovs - Pribojs. Vēl līdz šai dienai ražīgi strādā S. Sergejevs - Censkis, M. Privšins, Olga Foršs, S. Maršaks, Kornejs Čukovskis. Var piebilst, ka ievērojamu popularitāti vēl pirms Oktobŗa revolūcijas ieguva Ilja Ērenburgs, Boriss Pasternaks.

Vairums šo vecākās paaudzes rakstnieku Oktobŗa revolūcijas momentā bija mākslinieki ar pilnīgi jau noteiktu pasaules uzskatu, estētisko gaumi, kas noteica viņu rakstības veidu. Bet padomju varas gados viņi ap sevi ieraudzīja jauno dzīvi, kas radās cīņās un pārbaudījumos. Un rakstnieki daudz ko pārvērtēja, pārdomāja no jauna. Ar dzīvu interesi var salīdzināt A. Tolstoja, K. Treņeva, V. Šiškova, S. Maršaka darbus pirms Oktobŗa revolūcijas ar šo pašu rakstnieku darbiem vēlākā laikā. Šāds pretnostādījums skaidri parādīs katram sapratīgam lasītājam, kā šie rakstnieki idejiski kļuvuši bagātāki, kā viņi garīgi izauguši, kā paplašinājušies viņu redzes apvāršņi, padziļinājusies doma, pieaugusi viņu māksliniecisku gatavība un kā šie rakstnieki ir kļuvuši tuvi tautai.

Piemēra dēļ norādīsim tikai uz A. N. Tolstoja mēģinājumiem 1917. gadā māksliniecisku izstrādāt Pēteŗa Pirmā temu («Pēteŗa diena»). Te duŗas acīs schēmatisms, domas nabadzība, tautas dzīves neizpratne. Bet rakstnieka romāns par šo pašu temu, uzrakstīts padomju gados, atklāj visu idejiskās evolūcijas dziļumu, ko apguvis autors, un šo romānu var patiesi uzskatīt ne tikai par krievu, bet arī par pasaules literātūras šedevru. Pats par sevi saprotams, ka A. Tolstoja triloģiju «Sāpju ceļi» varēja uzrakstīt tikai padomju mākslinieks. Tas pats attiecināms, piemēram, uz V. Šiškova vēsturisko romānu «Jemeljans Pugačovs». Vecākās paaudzes rakstnieki savos darbos aptvēruši un apvienojuši padomju pasaules uzskata revolūcionāros jaunos elementus ar labākajām krievu klasiskās literātūras tradicijām.

(Turpinājums 2. lappusē).

JŪLIJS VANAGS

Gori

No lizdas šis
Reiz izlidoja ērglis.

Pilsētiņa, kuŗā piedzima 1879. g. 21. decembrī biedrs Staļins.

1.

Kad sniegi kalnos kūst
Un straumes klintis gāž no kraujām,
Kad Kura krācot plūst
Un senie mūŗi dreb kā pērkongraujā,

Tad visudziļāk izjust var,
Cik varens mūsu pavasars!

Kad rozes dārzos zied
Un aitu gani augstāk kalnup dodas,
Kur vēlāk vakars riet
Un agrāk rīti rodas —

Kā krāšņa vasara tev dzīve pretim nāk
Pēc paliem plauksmē raženā.

2.

Kad lejas tveicē vīst
Un zenītā jau vēziens saules lokiem,
Kad medus sula līst
No pilniem augļu kokiem —

Visdziļāk izjūti, cik darbs ir kļuvis svētīgs,
Kad pati tauta saimnieks savā klētī,

Kad kublos puto sārts
Un zeltains dzirkst Madžari,
Tad skan ik dziesmā vārds,
Kas nesa pavasari.

Viņš palu vētrā Ļeņinam bij blaku
Un šodien ved mūs gaišu saules taku.

Tur, kur Ljachvas vēsais vilnis
Kurā remdē ātro teci,
Lazdas savus riekstu pilnos
Čemus saulei sniedz kā sveces,

Laukos lobija veŗ pākstis,
Dārzos vīna koki liecas,
Gaidot rudeni, kad nāks tiem
Spiedēs ķekari zem trieces.

Augstu kalnā — Gori-Džvāri
Gadu simtos kaltais mūris
Drūpot raugās upei pāri:
Dzīve salauž akmens būri.

Zemei pāri gājis viesuls.
Cilvēks lepni paceļ vaigu.
Augļus, kas bij kalna tiesa,
Vācējs pats sev sakrāj svaigus.

Raugies vasaru vai ziemu —
Nevar pazīt lejas ciemu:
Tā kā svētku dienās lielās
Spoža uguns visās ielās.

3.

Gori, pilsētiņa senā!
Vējš te klausās lēns —
Vai no Kuras krasta nenāk,
Riekstu kožot, zēns.

Namiņš pelēks zemei kļāvies —
Te bij krēslā dzimt
Tam, kas gaišs kā saule stāvēs,
Kamēr saulei aust un grimt.

Namiņš pelēks zemei kļāvies —
Apkārt marmors klāts.
Tā kā stāsts tu jaunai ciltij
Saglabāts.

*

Pilis zūd zem drupu drazām.
Darbi laikiem pāri dārd.
Gori, pilsētiņa mazā!
Mūžos ieskanēs tavs vārds.

JAUNRADE UN TRADICIJAS

(Turpinājums no 1. lappuses).

To pašu jaunrades un tradiciju aptvērumu, apvienojumu mēs atrodam pie krievu rakstnieku paaudzes, kas ienāca literātūrā 20. gadu sākumā. Atšķirībā no «vecajiem» šī paaudze vai nu nemaz nebija darbojusies literātūrā pirms Oktobra, vai darbojās tikai ar pirmajiem nedrošajiem iesācēju darbiem. Šīs paaudzes galvenās temas bija: pati revolūcija, pilsoņu karš, inteliģences un revolūcionārās tautas attiecības. Radīšanas vislielākās grūtības, ar kādām sastapās šī rakstnieku grupa, bija nedzirdēti jaunais īstenības materiāls, kas neiekļāvās, «nelīda» tradicionālajā literātūras formā. Tai laikā jaunā Ļeņingradas rakstnieku grupa, kas saucās «Serapiona brāļi» (V. Ivanovs, K. Fedins, N. Tichonovs, M. Zoščenko, V. Kaverins u. c.) mēģināja atrast izeju, pieskaņojot jaunajam revolūcionārajam materiālam fantastikas literārās tradicijas, kas nāk no Hofmaņa un Gogoļa. Zināmu ietekmi uz tiem atstāja arī Ļeskova stāstījuma tradicijas (Zoščenko) un Goņkija revolūcionārā romantisma tradicijas (Vs. Ivanovs). Veco literāro tradiciju un revolūcionāro jauno elementu sintezi ar grūtībām meklēja S. Jeseņins, L. Leonovs, A. Platonovs, A. Mališkins. No futūrisma uz īsti revolūcionāru jaunradi pārgāja V. Majakovsk s. Literārās atklātības un rakstnieka dienasgrāmatas tradiciju izmantoja Furmanovs un N. Ostrovskis. Tolstoja tradiciju garā attīstījās mūsu bagātīgi apdāvinātie rakstnieki M. Šolochovs un A. Fadejevs. Ņekrasova tradiciju 30. gados turpināja dzejnieki M. Isakovskis un A. Tvardovskis.

Kad 1934. gada augustā sanāca pirmais Vissavienības padomju rakstnieku kongress, biedrs A. Ždanovs, apsveicot to Partijas CK vārdā, teica, ka mūsu padomju literātūra ir visvadošākā, visidejiskākā, visrevolūcionārākā literātūra pasaulē.

Kopš tā laika pagājis vairāk nekā 11 gadu. Pagājušajos gados mūsu zemē tika izveidota un nostiprināta sociālistiskā sabiedrība, tika iegūta Staļina konstitūcija, visdemokratiskākā pasaulē, bija izcīnīta vislielākā kara uzvara vēsturē: sagrauts vācu fašisms un japāņu imperiālisms.

Šais gados, un sevišķi Tēvijas kara gados, daudz ko paveikusi arī padomju literātūra: viņa dzīvē pierādīja savas asinssaites ar tautu un tās Sarkano Armiju grūtajos pārbaudījumu brīžos, šī literātūra ar kvēliem un liesmainiem vārdiem iedvesmoja cīņai fronti un aizmuguri. Kara laikā padomju literātūra — labāko pagātnes literāro tradiciju mantiniece un turpinātāja — kā karogu izplēta krievu karavīra varonības un patriotisma tradicijas, uzmodināja ļaužu atmiņā viņu senču varoņdarbus, aicināja uz jauniem varoņdarbiem, kas ir slavenās pagātnes cienīgi.

Priecādamies par saviem panākumiem, nebūsim tomēr pašpieticīgi un akli. Atcerēsimies, ka daži rakstnieki, aizraujoties no tradicijām, aizgāja pārāk tālu un dažubrīd iegrima tādu pagātnes parādību ideālizācijā, kas nebūt nepelna, lai tās cildinātu un atdarinātu. Šie biedri bija aizmirsuši gudros Ļeņina vārdus, ka glabāt pagātnes tradicijas nebūt nevajag tā, kā archīvārs glabā vecus papīrus. Vēsture virzās uz priekšu un nevis atpakaļ, un no pagātnes vajag ņemt tikai to, kas veicina šo kustību uz priekšu, kas piedod tai lielāku spēku un mērķtiecību, kas paātrina tās tempu. Revolūcionārā procesā galvenais ir — tieksme uz nākotni, bet nevis atpakaļ. Tradicijai var būt ievērojama loma, bet tai tomēr jābūt tikai palīga lomai attiecībā uz jaunu dzīves un literātūras formu radīšanu, attiecībā uz jaunradi. Lūk — atšķirības, izlases princips, kas nav jāizlaiž no redzes loka.

Padomju tauta virzās arvien tālāk uz priekšu, uz jauniem, vēl lielākiem sasniegumiem ceļā uz komūnismu. Mūsu literātūras un mākslas uzdevums ir — neatpalikt no padomju tautas un būt arī turpmāk tās lielo vēsturisko varoņdarbu cienīgai.

Dzirkstele, no kuŗas iedegās liesma

1945. g. 24. decembrī paiet 45 gadi, kopš iznāca Ļeņina «Iskras» pirmais numurs.

«Iskras» iznākšanas gadadienu mēs šogad atzīmējam apstākļos, kuŗi liek ikvienam sevišķi skaidri un dziļi saprast un apzināt Ļeņina slavenā revolūcionārā laikraksta nozīmi.

Šodiena sasaucas ar pagājību. Šodien mēs svinam uzvaru, ko padomju tautas Lielajā Tēvijas karā izcīnīja pār visbīstamāko un visbrieslīgāko ienaidnieku, kāds jebkad apdraudējis cilvēci — pār vācu fašismu, uzvaru, kuŗa izšķīra paaudžu likteņus. Runādami par šo uzvaru, mēs nevaram nerunāt par spēku, kas to organizēja un iedvesmoja, kas vadīja cīņā padomju ļaudis, kas audzināja tos stiprus un neuzvaramus — par boļševiku partiju. Padomju tautu uzvara un boļševiku partija ir nedalāma vienība. Viena nav domājama bez otras. Bet, runājot par partiju, nevar nerunāt par Ļeņinu — tās raditāju, veidotāju un vadoni. Ļeņins un partija nav atdalāmi viens no otra. Un tālāk — runājot par Ļeņina darbu partijas radīšanā, tās audzināšanā, darba ļaužu masu vienošanā ap to, nevar nerunāt par «Iskru», Ļeņina radīto marksistisko cīņas laikrakstu, bez kuŗa nozīmes aptveres nav saprotama mūsu partijas vēsture. Tāda ir skaidri iezīmētā, nelokāmā vēstures gaita — no «Iskras» uz partiju, jauna tipa revolūcionāru un marksistisku partiju, kuŗai līdzīgas nav un nav bijis; no partijas rašanās līdz darba ļaužu miljonu bruņotai cīņai partijas vadībā pret carisko patvaldību, muižniecību un buržuaziju; no bruņotas cīņas pie Lielā Oktobŗa uzvaras, pie pirmās pasaulē strādnieku - zemnieku valsts kā šīs uzvaras rezultāta; no jaunās padomju valsts tapšanas un nostiprināšanās gadiem līdz tās spēka un dzīvotspējas vissmagākā pārbaudījuma un visspožākās uzvaras Lielajā Tēvijas karā. Partijas vadošā organizējošā loma kā sarkans pavediens vijas cauri visam šim grūto cīņu un leģendāro uzvaru ceļam.

«No dzirksteles iedegsies liesma» — šie vārdi bija rakstīti zem Ļeņina «Iskras» virsraksta. Liesma iedegās. Tā «nodedzināja līdz pamatiem muižnieku carisko monarchiju un buržuazijas varu» (VK(b)P Īsais kurss), tā noslaucīja no zemes virsas asiņaino lietuvēnu — fašismu, kas uzdrošinājās izstiept savus tiebīgos taustekļus pēc Ļeņina dibinātās valsts tautu laimes un brīvības. Ļeņina «Iskras» aizdegtās svētās liesmas kvēloja to varoņu sirdīs, kas, no padomju zemes nākdami, kā teiksmaini milži, uzvarētāji pārstaigāja Eiropu un ar savām asinīm izcīnīja brīvību fašisma nomāktām tautām.

*

Ļeņina «Iskra» ir slavena lappuse boļševistiskās preses vēsturē. Tā māca, kā jāizmanto iespiestais vārds lielu, vēsturisku uzdevumu sasniegšanai, tā rāda, cik izcilu nozīmi Ļeņins piešķīra presei.

Uzdevums, kādu Ļeņins stādīja «Iskrai», bija patiešām grandiozs — radīt revolūcionāru marksistisku partiju Krievijā. Partija bija jārada apstākļos, kad marksistiskajās organizācijās valdīja idejisks sajukums, politiskas svārstības un organizātoriska juceklība, kad «ekonomisti» ne vien attaisnoja, bet veicināja šo chaosu, lai atturētu proletāriātu no patiesi revolūcionāras, kaujinieciskas marksistiskas partijas radīšanas.

«Pēc mūsu domām, — viņš saka savā rakstā «Ar ko sākt?» — darbības izejas punktam, pirmajam praktiskajam solim, lai radītu vēlamo organizāciju (partiju. A. Ž.) un, beidzot, galvenajam pavedienam, pie kā turoties, mēs varētu neatlaidīgi attīstīt, padziļināt un paplašināt šo organizāciju, — jābūt Viskrievijas politiskās avīzes izdošanai...»

Ļeņina «Iskra» spīdoši veica savu uzdevumu. Ar savu principiālo izturētību un dziļumu, ar savu aso nesamierinātību pret strādnieku šķiras atklātiem un maskētiem ienaidniekiem tā noskaidroja veselu virkni svarīgu politisku jautājumu, noskaidroja revolūcionārās marksistiskās partijas ideoloģiskos un organizātoriskos pamatus, atsedza un izskaidroja domstarpības marksistisko organizāciju rindās, atmaskoja «ekonomistus». Tai pašā laikā «Iskra» ar savu aģentu un korespondentu tīklu kļuva par to skeletu, ap ko partija apvienojās arī organizātoriski. «Avīze ir ne vien kolektīvs propagandists un kolektīvs aģitātors, bet arī kolektīvs organizātors» — mācīja Ļeņins, un viņa «Iskra» pilnām attaisnoja šo mācību. Ļeņina uzvara partijas II kongresā ir «Iskras» vēsturiskais nopelns.

Visā savā pastāvēšanas laikā boļševistiskā prese ir gājusi pa Ļeņina «Iskras» ceļu, sekojusi tās tradicijām, mācījusies no tās. To darījusi arī Latvijas boļševistiskā prese. Šodien, kad tai stāv priekšā izcili svarīgi uzdevumi — organizēt latviešu tautu Staļina IV piecgades izpildīšanai, audzināt to padomju patriotisma garā, atmaskot tautas ienaidniekus, izravēt buržuazisko nacionālistu un fašisma ideoloģijas paliekas no ļaužu apziņas, sagatavot tautu PSRS Augstākās Padomes vēlēšanām, — Ļeņina «Iskras» slavenais cīņas ceļš lai ir Latvijas boļševistiskās preses ceļa rādītājs.

A. Žurgins

Staļina prēmijas laureāts

P. NORCOVS

Rīgā

Šais dienās mūsu republikas galvaspilsētā viesojas viens no izcilākajiem Vissavienības dziedoņiem — Maskavas Lielā teātŗa baritons, Staļina prēmijas laureāts Norcovs. 19. decembrī viņš uzstājās uz mūsu Operas un baleta teātŗa skatuves Čaikovska operā «Jevgeņijs Onegins».

Tas ir atkal viens izcils notikums mūsu mākslas dzīvē blakus Ginsburga, Fliera, Maksakovas, Pakules u. c. nesen rīkotajiem koncertiem Rīgā. Tas liecina, ka mūsu mākslas dzīves kalnupgaita ir ciešā sakarā ar padomju mākslu brālību. Tikai pateicoties brālīgo republiku labāko mākslas sniegumu savstarpējiem demonstrējumiem, vēl vairāk augs un veidosies mūsu kopējā sociālistiskā māksla.

PADOMJU LIETUVAS LITERĀTŪRA

KOSTAS KORSAKAS,
Lietuvas Padomju Rakstnieku Savienības priekšsēdētājs

Padomju Lietuvas literātūras noieto ceļu un viņas pašreizējo stāvokli lemts apskatīt lielu vēsturisku notikumu apstākļos. Šis Lielais Tēvijas karš pabeigts ar pilnīgu Padomju Savienības tautu uzvaru un hitlerisma sagrāvi. Starptautiskais fašisms, kas izraisījis otro pasaules karu un kas iegrūdis cilvēci drausmīgā katastrofā, sagrauts un salauzts. Arī mūsu dzimto Lietuvu, kas bija nokļuvusi nāves un iznīcības draudos, glāba šī uzvara. Lietuva izgāja kā uzvarētāja no varonīgās cīņas starp progresu un reakciju, starp brīvību un verdzību. Šais nedaudz gados mums visiem nācās pārdzīvot izšķirīgas, traģiskas dienas, kas prasījušas pārdabisku spēku piepūli. Katrs bijām liela notikumu aculieciniekos. Viss pārdzīvotais nu apmirdz un apdvēseļo Padomju Lietuvas literātūru, iezīmē galvenās viņas kontūras un nosaka tās svaru uz tagadējā laikmeta grandiozā fona.

Padomju Lietuvas rakstniecības sākumi formāli saistās ar 1940. gadu, ar padomju iekārtas nodibināšanos. Ar to iesākas jauns periods ne vien mūsu valsts un sabiedriskajā dzīvē, bet arī literātūrā. Kauču īstenībā mūsu padomju literātūras saknes sniedzas daudz dziļāk — līdz Kļusa Janonisa dzejai, līdz Vincas Kapsukasa sacerējumiem, līdz Lietuvas revolūcionārā proletāriāta nelegālajai presei. Beidzot, šīs saknes sūc sulu no visas lietuvju literātūras svaigiem, cildeniem, progresīviem avotiem — no Donelaiša, Dionisa Poška, Strazdasa, Žemaites, Mačisa Kekatasa u. c. avotiem.

Rakstnieku vairums, kuŗi 1940. gadā pirmie radīja Lietuvas padomju literātūras kodolu, padomju idejām bija tuvi jau agrāk. Dažus taisni cīņa pret fašistisko režīmu buržuaziskajā Lietuvā izaudzināja par rakstniekiem, cīņa pret toreizējo cenzūru, pret smetoniskā terora cietumiem un koncentrācijas nometnēm. Tāpēc skaidrs, kāpēc šie rakstnieki pirmie ieslēdzās padomju dzīves un padomju literātūras celtniecībā Lietuvā. Fašisms visā savā valdīšanas laikā Lietuvā nespēja piesaistīt sev labākos lietuviešu literātūras spēkus. Mūsu izcilākie rakstnieki bija opozicijā ar Smetonas režīmu. Kaiminos, Vācijā, radušos hitlerismu viņi jau no sākta gala uzskatīja par nāvīgu ienaidnieku sev un visai lietuvju tautai. Cīņu ar fašismu lietuvju izcilāko rakstnieku vairums sāka jau tad, kad šī atdzimušā barbarisma forma tikko vēl sāka apdraudēt cilvēci. Atdodot Lielā Tēvijas kara laikā savus labākos spēkus par šo izšķirīgo cīņu, lietuvju padomju rakstnieki juta, ka šis karš ir kā to cīņu kāpināts turpinājums pret fašismu, kuŗā viņu vairums bija ieslēgušies jau piecpadsmit līdz divdesmit gadu atpakaļ.

*

Samērā īsajā padomju laikā, 1940.—41. g., lietuvju literātūra nepaguva vēl dot monumentālus darbus. Toreiz tikai lika pamatus mūsu padomju literātūras auglīgai attīstībai. Padomju valdība mūsu rakstniekiem nekavējoties sagādāja vēl nebijušas daiļrades iespējas, noorganizēja valsts izdevniecību, palielināja grāmatu tirāžu un honorārus, dodot rakstniekiem iespēju nodoties tikai daiļradei. Rakstnieku Savienībai atvēlēja lielisku namu Kaunā.

Daudzi jaunās un vecās paaudzes rakstnieki, apzinoties vēsturiskā pagrieziena lielo nozīmi lietuvju dzīvē, pildīti ar atsvabināto masu gavilēm, dedzīgi toreiz ieslēdzās mūsu padomju literātūras darbā. Visu mūsu rakstnieku priekšā atvērās plašākās daiļrades perspektīvas. Jaunās dzīves rosme apgaroja un iedzīvināja daudzus talantus. Dažu mēnešu laikā neparasti ātri izvirzījās dzejnieks Vitautas Montvila. Smalkās intīmās lirikas pārstāve Salomeja Neris kļuva par tautas tribūnu, kuŗa balss aizskanēja tālu pāri dzimtenes robežām. Arī jauno vidū radās rinda apdāvinātu literāru spēku.

Par mūsu literātūru sāka interesēties gluži jauns lasītājs, kuŗam agrāk bija grūti atrast ceļu uz grāmatu, lasītājs — darba rūķis. Lietuviešu literātūrā, kuŗu agrāk smacēja pilsoniskums, ielējās sociālistisko ideju dzīvības strauts. Viss tas solīja tuvākā nākotnē atnest bagātu ražu lietuvju literātūras tīrumā, solīja kāpināt daiļradi.

Un visu to izjauca pēkšņais, nodevīgais un asiņainais hitleriskais uzbrukums. Vitautu Montvilu nošāva jau okupācijas pašās pirmajās dienās. Rakstnieku Savienību likvidēja, Savienības ēku ieņēma vācu karaspēks, grāmatu izdošana pārtraukta, rakstnieki kur kuŗais, daži arestēti, daži dzīvoja uzraudzībā, dažus tirdīja koncentrācijas nometnēs.

Jau no pašas pirmās Lielā Tēvijas kara dienas lietuvju literātūrai sākās izšķirīgās cīņas ceļš pret vācu verdzinātājiem. Mūsu rakstnieki bija aicināti ar savu vārdu vest izšķirīgu cīņu pret mūžseno lietuvju ienaidnieku — vāciešiem, kuŗi šoreiz bija pacēlušies nebijušā drausmīgumā.

Tie mūsu padomju rakstnieki, kuŗi jau no pirmās hitleriskā iebrukuma dienas paspēja aiziet uz Padomju Savienības iekšieni, varēja aktīvāk piedalīties šai cīņā. Padomju Savienībā viņi pat grūtos kara apstākļos atrada plašu darbības lauku savam cīņas vārdam. Lietuvju rakstnieki, kuŗi bija sākumā devušies uz dažādiem Padomju Savienības apgabaliem, jau pēc dažiem evakuācijas mēnešiem no jauna apvienojās vienā organizātoriskā grupā un atjaunoja savu literāro darbību. Pašā sākumā — Penza, vēlāk, sākot ar 1942. gadu — Maskava bija centri, kur pulcējās, dzīvoja un strādāja mūsu evakuētie rakstnieki. Tur bija noorganizēts mūsu padomju rakstnieku birojs, tika izdoti laikraksti un grāmatas lietuvju valodā. Bargajās Tēvijas kara dienās Maskava kļuva mūsu rakstniekiem par otru dzimto sētu, kur bija dotas visas iespējas produktīvai literārai darbībai. Šeit viņi kā pilntiesīgi locekļi ieslēdzās PSRS Rakstnieku Savienības darbā, nodibināja tuvas attiecības ar vairākiem krievu rakstniekiem, iepazinās ar citu Padomju Savienības tautu literātūrām, ar centrālajām izdevniecībām, atrada šeit vērtīgus darba paraugus, biedriskus padomus, atklātu boļševistisku kritiku un daudzās attiecībās lika pamatus pēckara literārajai sadarbībai. Maskavā lietuvju rakstnieki vēl vairāk izauga un nobrieda par padomju rakstniekiem. Viņu kara laika darbu īsumā var raksturot šādi:

Vispirms jāpasvītro, ka viss mūsu rakstnieku daiļrades spēks un darbība evakuācijā bija vērsti cīņā pret hitleriskajiem iebrucējiem, cīņā par ātrāku uzvaras iegūšanu un par verdzinātās Lietuvas atbrīvi. No šī galvenā mērķa viņi vadījās visās attiecībās: kā savu darbu radīšanā, tā arī savās radio runās, kuŗas bija vērstas uz okupētās dzimtenes Lietuvas pusi, tā arī uzstājoties presē, tā arī savos lietuvju karavīru apmeklējumos frontes divīzijās un sarkanarmiešu atpūtas namos, tā arī ciešās attiecībās, kuŗas tika uzturētas ar Amerikā dzīvojošiem lietuvjiem.

Visās šais attiecībās Tēvijas kara laikā lietuvju padomju rakstnieku veikums bija vairāk vai mazāk nozīmīgs un ievērojams, stiprināja lietuviešu tautu cīņā pret hitleriešiem, cēla mūsu cilvēku patriotisko pašaizliedzību, kāpināja partizānu iekšējās pretestības kustību.

Rakstnieki Ļudas Gira, I. Marcinkevičus u. c. ilgāku laiku atradās Sarkanarmijas lietuviešu pulkos un daudz palīdzēja lietuviešu sarkanarmiešu mākslinieciskajā un literārajā paštdarbē. Šie paštdarbes pulciņi beidzot bija par pamatu tautas mākslinieciskajiem ansambļiem, bet jaunie rakstnieki, kas cīnījušies lietuvju divīzijas rindās, izdeva divus savu sacerējumu krājumus — «Kauju laukos». Trīs autori — V. Valaitis, B. Kirstukas un Gluchas — būtu izaugušī par talantīgiem rakstniekiem, taču krita, sargot savas dzimtenes brīvību.

Mūsu padomju rakstnieku brigādes bieži izbrauca ar literāriem vakariem un priekšlasījumiem uz lietuviešu divīzijas frontes daļām un aprakstīja divīzijas kaujas kā savos sacerējumos, tā speciāli šai temai veltītajā grāmatā. Venclova pat izdeva savu frontes aprakstu krājumu.

Auglīga bija arī mūsu padomju rakstnieku sadarbība ar progresīvo Amerikas lietuviešu presi, kuŗai viņi nosūtīja pāri par tūkstoš savu dzejoļu, stāstu, tēlojumu u. c. rakstu. Pēdējos gadu desmitos mūsu rakstnieki nekad vēl tik aktīvi nebija sadarbojušies ar Amerikas lietuvju presi kā Tēvijas kara laikā. Amerikā iznāca divi mūsu padomju rakstnieku sastādīti krājumi — «Niknākais lietuviešu tautas ienaidnieks» un «Lietuva uguni» un virkne brošūru. Padomju rakstnieku sacerējumi Amerikas lietuvju presē kara dienās spēlēja ievērojamu lomu, kā to vairākkārt pasvītroja viņu prese, un Amerikas lietuvju sabiedrībā tie tika augstu vērtēti. Pazīstamais Amerikas lietuvju publicists Dr. A. Petrika žurnālā «Švesa» (1944. g. Nr. 1) rakstīja: «Runājot par lietuvju literātūru šai Tēvijas karā, mums jātur acu priekšā padomju lietuvju rakstnieki, jo brīvi nodoties literātūrai var tikai tie lietuvju rakstnieki, kuŗi dzīvo pašreiz Padomju Savienības iekšienē. Rakstniekiem, kuŗi tagad palikuši Lietuvā, aizspiesta mute. Mūsdienu Lietuvas labākie dzejnieki un kvēlākie viņas tautas draugi tagad dzīvo lielajā Padomju Savienībā. Pašreiz Padomju Savienībā dzīvojošo lietuvju rakstnieku priekšā stāv liels, smags un cieņas pilns uzdevums: dot saviem brāļiem lietuvjiem pēc iespējas vairāk grāmatu. Viņiem jāapgādā ar grāmatām ne tikai frontes kaujinieki un aizmugures cīnītāji, bet arī lietuvji verdzinātajā Lietuvā, kuŗus vācieši indē ar savu presi . . .»

Patiesībā Lietuvas padomju rakstnieki nepilnos trīs evakuācijas gados veica lielu literāru darbu. Laida klajā ap četrdesmit daiļdarbu izdevumu, pie kam ne tuvu nesasniedza to daudzumu, kāds bija uzrakstīts. Ja vēl minēt, ka evakuācijā bija tikai saujiņa rakstnieku, — viņu darbs,

(Turpinājums 6. lpp.)

M. Kuzmina vinete un ilustrācijas

— Nujā — jūs arī spriežat par vēlēšanām. Tagad visur runā par vēlēšanām. Kā jau vēlēšanu laikā. Un ļaudis priecīgi, ka ievēlēs deputātus, kas lems, kā tauta grib. Ne vairs kā agrākos laikos, kad pārskelts karogs plandījās pie pils. Tad daudzi bieži balsoja, nezinot, ko ievēlēs, bet ievēlētie — tas ir, deputāti — reizēm paši nezināja, ko un kā lems.

Jā, tā tas bija... Variet man ticēt! Es, Pēteris Timpainis, to labi zinu. Pats visu pieredzējis. Pats bijis kādreiz deputāts. Un vēl kāds!... No paša partijas. Partijas ar savu vēlēšanu platformu. Bet viņos laikos sastādīt nebijušu vēlēšanu platformu bija daudz grūtāka lieta kā tagad aizbraukt bez lielu draugu palīdzības uz Alūksni vai Aknīsti.

Ak jūs gribat zināt, kas mani skubināja rauties uz saeimu? Dažādi iemesli. Valstiski arī, protams. Bet, atzīšos, vispirms tas, ka dzīvē vai katrs cilvēks cenšas tikt uz augšu. Un deputātu pat salīdzināt nevar ar kaut kādu sestās vai septītās katēgorijas ierēdniti.

Nu labi. Mana vēlēšanu platforma bija vienkāršāka par vienkāršu. Pat, varētu teikt, ģeniāli vienkārša, jo saka, ka viss vienkāršais esot ģeniāls: uzlabot mazo lauksaimnieku stāvokli. Katrs bērns zina, ka toreiz mazzemnieki dzīvoja kā uz plika klona.

Partijas radīšanā man krietni palīdzēja skrundenieks Rikteŗa tēvs. Patiesībā viņš iznesa lielo pusi vēlēšanu smaguma. Bija īsts reāla tvēriena cilvēks. — Ko domājies? — mēdza sacīt. — Ja reiz baltās Latvijas saeimas vēlēšanās uz simt deputātu vietām pretendē simt četrdesmit partiju un grupu, kādēļ nevar būt vēl simt četrdesmit pirmā partija vai grupa? Vienalga, ar platformu, vai bez. Tas joks jau nemaksā daudz vairāk kā 3000 latu kandidāta naudas...

Noslēdzu es ar Rikteŗa tēvu vidzemnieku un kurzemnieku savienību. Izsludinājāmies kā nākas un stājāmies pašā politikā iekšā. Samobilizējām radus, draugus, paziņas, lai runā par mums cik var. Rīkojām zaļumballes ar sapulcēm un sapulces bez zaļumballēm, vēlētāju sanāksmes un sanāksmes vēlētājiem, koncertus tautai un arī tautiskus koncertus. Izsūtījām ap trīsdesmit tūkstoš vēstuļu atsevišķiem adresātiem — zemniekiem, kuŗiem tāda liesāka zemīte (šīm vajadzībām nācās no Brūnsa paņemt uz vekseļiem pusotra vagona papīra). Sak, tā un tā: balsojiet šoreiz par mums. Mēs varam daudz ko, arī mākslīgos mēslus varam sagādāt. Mākslīgie mēsli jums taču vajadzīgi, vai nē?.. Zemīte pliekana, skaidrs — daži zemnieciņi par mums arī nobalsoja. Iepriekšējās vēlēšanās viņi bija balsojuši par tā sauktajām lielajām partijām, šoreiz, saniknoti, ka piemānīti, deva balsis jaunajiem sarakstiem. Neteiksim nu — pārāk devīgi, bet tomēr tik daudz, ka mēs ar Rikteŗa papu ievilkāmies saeimā gan. Bet — goda vārds — viegli tas tiešām nebija.

Vēlēšanu dienā biju tā sabeigts, ka pat ēdiens riebās. Rīkle izkliegta kā Marijas ielas kino šveicaram, filmas reklamējot, galva reibst, un līdz ko laidies snaudā, acu priekšā tev vekseļi un atkal vekseļi. Šausmīgi daudz naudas tā deputātu būšana izmaksāja. Sludinājums Benjamiņam vien astoņus tūkstošus, pusdienas vēlēšanu komisijai — divi tūkstoši, uguns rijējam - cirka mākslinieka, mūsu vēlēšanu sapulču kuplinātājam, divi ar pus tūkstoši, avīzes izdošana — vienpadsmit tūkstoši. Un kur vēl citi izdevumi! Ja būtu to agrāk zinājis, nezin', vai būtu kāpis uz saeimas lielceļa. Bet man jau tāda latvieša daba — reizi sācis, — vaļā nelaižos, velku līdz galam.

Dienā, kad jaunievēlētie deputāti saņēma savus mandātus, mūsu pašizdotajā laikrakstā parādījās dzejisks ievadraksts. Tauta, tas ir, mūsu samaksātais žurnālists, apsveica jaunos deputātus kā nākošos taisnīgos likumdevējus. Cik atceros, laikrakstā lappuses vidū stāvēja pat attiecīgs zīmējums. Staru kroni ievīts: kalsens večuks (tas Rikteŗa paps) maisa mūrnieka kastē javu, viņam blakus drukns vīrs (tas biju es) zaļā platmalē, kāda smēķētājam uz «Tip-top» papirosu kārbiņas. Es gaužām nopietnu seju krauju uz grīdas ķieģeļus ar uzrakstu «likums».

Bet tas arī bija mūsu pēdējais lielākais politiskais sasniegums un godinājums, kas izskanēja kā beigu maršs lauku zaļumballē.

Tikko bijām nokļuvuši sēžu zālē, uzreiz nokļuvām lielo grupu politiķu krustugunīs. Man uzkrita Bļodnieka frakcija, Rikteŗa tēvam — ulmanieši.

— Tu balsosi kopā ar mums, pēc mūsu norādījuma, — lielās frakcijas pārstāvis uzlika dūri uz pults, — mēs diskontēsim visus tavus vekseļus, dosim divas direktoru vietas bankās un vicedirektora posteni rudzu sēnalu uzkrāšanas departamentā. Ja ne — tavs beztermiņa vekselis par desmit tūkstoš latjem šodien iet protestā.

Mans Meierberga šūtais uzvalks mirklī kļuva žņaudzīgs kā lietū izmircis un atkal sakaltis kažociņš, kaut gan meistars to bija izţaisījis īsti ērtu, sacīdams, ka deputāta maizē es droši vien uzbarošoties. Mēģināju atsparoties, vismaz laiku iegūt, lai apdomātos, taču Bļodnieka vīrs bija tik uzstājīgs, ka roka nenoturējās, nepavilkusi uz man pabīdītās papīra lapas manu vārdu un uzvārdu. Tik daudz sajēdzu, ka parakstīju deklarāciju par kopīgu bloku ar

sīkbļodniekiem. Apņēmos kopīgi balsot, neuzstāties ar musinošām runām un palīdzēt lielajai partijai apkarot dažādus pretvalstiskus musinātājus saeimā un ārpus tās. Paraudzījos sāņus Rikteŗa papā: arī tas pašlaik vilka savus kāsīšus uz spīdīgi balta papīra. Varēja manīt — cilvēks mokās kā uz zobārsta krēsla, pat sviedri spiežas no pieres.

Tikuši vaļā no uzmācīgajiem kaimiņiem, draudzīgi viens otram pasmaidījām. Bet tas arī bija mūsu pēdējais draudzīgais smaids. Paši neatjēgdami, bijām ierauti divu dažādu kaŗojošu spēku lēģeŗos, no kuŗiem nokļūt vienam pie otra nozīmēja tikpat daudz kā mēģināt lēkt no viena nama jumta pāri ielai uz otru.

Valdību sastādīja ulmanieši kopā ar vāciešiem un vēl šādiem tādiem, atstājot bļodniekus ārpusē. Pēdējie par to bija varen nikni, lamāja ulmaniešus cik spēka. Draudēja un pat atmaskoja kādu korupciju. Lielsaimnieki sāka atriebties. Un, dieviņ augstais, kas tad gāja vaļā!.. Līdz policijas prefektam un cietumam nogāja. Par apmelošanu, par goda laupīšanu, pat par valsts graušanu.

Un drausmīgākais tieši tas, ka norauties no visām šīm kaŗa būšanām es ar Rikteŗa tēvu nekādi nevaram. Vēlēšanu vekseļi partiju lielvīru bankās pielipinājuši mūs kā mušu pie sveķa papīra. Džinksti vai nedžinksti, tikpat nekur nespruksi. Iekrāt uz savu roku arī nekā neiekrāsi, — Rīgas dzīve un sievas štāte visu naudu rītin aprij.

Tā nomocījos vairāk kā gadu. Pēdīgi lielsaimnieki ar bļodniekiem nobāza kaŗa izkaptis aiz spāres. Kopīgi sastādīja valdību. Mēs ar Rikteŗa tēvu atkal bijām kopā. No liela prieka vairāk kā nedēļu nodzīvojām pa «Klosteŗa» un «Romas» pagrabiem. Dienas gaismu ieraudzījām tikai pēc tam, kad mūs uz saeimas namu aizrāva ulmaniešu studenti ormanī, jo bija gaidāma uzticības nobalsošana valdībai.

Atņēmuši ar Rikteŗa tēvu elpu, sataisījāmies pastrādāt pie savas politikas arī. Kā nekā Latvijā mazzemnieki bija tādā pašā stāvoklī kā agrāk. Ja nekas neuzlabosies, mūsu izredzes nākamās vēlēšanās bēdīgākas par bēdīgām. Ņems un izbalsos no deputātiem. Nākotne rādījās kā caur stiklu rudens tumšā. Paskaties — reizē ir auksti, ir baigi...

Nolēmām atkal sameklēt žurnālistus, kuŗi par mērenu naudu rakstīja sulīgus rakstus, un atjaunot sava laikraksta izdošanu. Nolēmām braukt atkal no Rīgas ārā pie vēlētājiem.

— Velns ar' ārā! — Rikteŗa tēvs nogrēma pilnu rīkli. — Velns ar' ārā, es saku: Vai es esmu deputāts, vai ne? Vai man pašam ir sava partija, vai nē? —

— Nu, kad tā, — es uzslēju savas kājas uz rakstāmgalda malas, kā to avīžu attēlos biju redzējis darām amerikāņu naudas vīrus, — kas man var liegt izpildīt manus neatkarīga deputāta pienākumus? —

Bet izrādījās, ka tāda vara bija gan un neganti barga. Jau pēc divām mūsu ārpusrīgas turnejām mūsu partijas vicedirektors izlidoja no sava departamenta kā korķis no pudeles.

Negaiss sakrājās pār abu mūsu akciju sabiedrību direktoru galvām, bet bankas paziņoja man, ka netieku vairs uzskatīts kā «persona grata». Man vienkārši atsauca kreditu.

Atlika viens vienīgs ceļš — slidens un šaurs: klauvēt pie Zemnieku savienības līdeŗa durvīm. Ilgi sulainis tielējās ar manis un Rikteŗa tēva pieteikšanu «pašam». Negribēja pazīt, kaut tur agrāk bijām vairākkārtīgi viesojušies, sajauca mūsu uzvārdus, partijas. Un kad pēdīgi līdeŗa kabineta durvis mums atvērās, kabinetā sāka plosīties īsts orkāns.

Beidzot šis iežēlojās par mums gan. Bet iežēlošanās iznāca neganti smaga. Vajadzēja parakstīt drošības vekseļus par divdesmit tūkstoš latiem un pieņemt savā birojā uz cietu algu korporeli — novērotāju. Sak', pamēģiniet jūs vēl plēst muti vaļā!..

— Nu, pagaidi vien! — noteicām ar Rikteŗa tēvu. — Nedomā, ka mēs palaidīsimies plikām rokām. Ja nākamās vēlēšanās paši ar savu sarakstu nevarēsim izkulties, noorganizēsim tik plašu zemsaviešu un sīkbļodnieku līdeŗu strīpošanu viņu vēlēšanu sarakstos, ka tiem skrandas vien pāri paliks!

Bet — jūs jau zināt: nākošās saeimas vēlēšanas vairs nenotika. Maijā Daugavā iebrauca hitleriešu kuģi, zemsavieši un aizsargi izdarīja valsts apvērsumu, un visiem tiem, kas baidījās sēdēt Matīsa ielas gala mājā aiz restēm, vajadzēja dzīvot klusu kā pelītēm.

Nokūlos kaut kā tos sešus gadus līdz četrdesmitajam. Kad Ulmani gāza un izsludināja tautas saeimas vēlēšanas, sākām ar Rikteŗa tēvu atkal domāt par sevi. Tikai maza nelaimīte — nevarējām sameklēt vēlētājus, kas parakstītu mūsu kandidātu sarakstu. Saka, kur esot bijuši visus sešus gadus? Kāpēc neesot ar fašistiem cīnījušies? Tā izbalsoja mūs, nabaga puikas, bez visas balsošanas.

Vācu okupācijas laikā es, protams, biju tepat Rīgā. Tulkoju vāciešu romāniņus. Ļaunas mēles melš — esot pietulkojis pamatīgu draņķi. Laikam sava taisnība tiem ir — izvēlēties neko vis neizvēlējos. Bet ko lai dara — toreiz tādi laiki... Nu jūs sapratīsit, kāda man tagad, padomju vēlēšanu laikā pašsajūta. Sirds dziļumos kaut kas tā kā mulst, tā kā rūgteni smeldz.

Sak', vajadzēja savā laikā citādāk dzīvot... Bet varbūt vēl var to visu izlabot, ja balsosim par tiem, kas tika galā ir ar ulmaniešiem, ir ar vāciešiem, es saku, par boļševiku un bezpartejisko bloka kandidātiem.

Padomju Igaunijas mākslas dzīve

TĒLOTĀJA MĀKSLA

(Beigas.)

Ar cilvēka ielaušanos mākslā pieaugusi arī stāstītāja elementa nozīme, citiem vārdiem, dominē saturs (šā vārda plašākajā nozīmē). Formas, kompozicijas, krāsas, kolorīta u. c. jautājumi vairs neaizēno to, ko glezna grib paust, stāstīt. Ar to māksla kļuvusi tuvāka tautai, kas mākslas darbā vispirms meklē saturu un ideju un pēc tam tikai visu citu, ko mākslinieks pats un mākslas kritiķis parasti mākslas darbā meklē vispirms. Tas nebūt nenozīmē, ka mākslas darbam jāpiemērojas viduvējai vai sliktai gaumei. Tieši otrādi, māksliniekam jārada tādi darbi, kas tiklab satura, kā izveidojuma ziņā spēj aizraut katru darba cilvēku, turklāt palīdzēdami celt viņa gaumi un idejiski mākslinieciskō līmeni. Tālāk būtu jāatzīmē, ka padomju igauņu mākslā vairāk ielauzies laiks, ka tā attēlo laika ziņā konkrētus notikumus un personas (piemēram: «Trieciennieks tāds un tāds», «Zemnieku sacelšanās 1905. gadā» utt.). Pat klusās dabas un ainavas ir saistītas ar konkrētu laiku. Tā, piemēram, kādā gleznā attēlotas uz loga stāvošas puķes, bet tālāk gaisā redzami bumbvedēji, vai arī istabas iekšiene, kur pa atvērtām durvīm redzami kareivji, kas soļo pa ielu. Salīdzinot ar agrāko mākslu, vērojams lielāks dinamisms. Gleznās, zīmējumos, skulptūrās radies vairāk darba un ciņas motīvu, rosmes, aktivitātes, kustības.

Ja kustība un dinamika izpaužas galvenokārt ar formu un līniju palīdzību, tad ar to atdzīvošanos atdzīvojusies arī krāsu skāla, un agrāko aturīgo, visumā bālo gleznojumu vietā manāma drošāka krāsu lietošana. No otras puses, mākslas darbos manāms arī padomju plašums, monumentālitāte, kas izpaužas ne tikai temā un darba apmēros, bet arī pieejā.

Sociālistiskais reālisms uzsver nacionālo formu. Arī tie igauņu mākslinieki, kas agrāk dižojās ar savu kosmopolitismu, pievērsuši uzmanību savai tautai, tās raksturīgajiem notikumiem, tipiem, ainavām utt., arī apstrādājumā cenzdamies būt nacionāli.

Šī izlases skate bija ļoti plaša, kur blakus vecmeistariem savus darbus rādīja arī jaunā un visjaunākā paaudze. No daudzajiem interesantajiem eksponātiem minēsim tikai dažus iezīmīgākos.

Jaunais mākslinieks E. Kitss, līdz šim pazīstams kā spilgtākais puķu gleznotājs, devis monumentālu gleznu «Svinīgs akts Tartu augstskolā», no kuras dveš liels plašums un padomju cilvēka dzīvotprieks.

Liela glezna «Partizāna apbedīšana» P. Avikam, — nopietnākā tema, kāda jebkad igauņu tēlotājā mākslā apstrādāta. E. Okass valdzina ar savu lielo temperas panno «Igauņu gvarde Tallinā», R. Sagritsam liels darbs «Igaunijas Ziemeļkrasts». Ādamsons-Eriks rāda atjaunošanas darbus degakmeņa rūpnīcā, M. Bormeistaram divas ievērības cienīgas gleznas «1905. gads» un «Cietoksnī». A. Hoidrem izteiksmīgi darbi «Harju ielas atjaunošana» un «Kulšana». S. Ajalo rāda «Estonijas» teātra atjaunošanu. Tallinas atjaunošanas temas arī V. Karusa un L. Miko gleznām (pēdējam vēl kompozicionāli interesanta glezna «Siena pļauja»). J. Verahansu devis lielāku apmēru Sāmsalas gleznu «Aitu mazgāšana», R. Utmā rāda jūrmalu. Ainavu vecmeistars A. Jegorovs pazīstams ar saviem ziemas gleznojumiem, devis arī kara ainavas, no jaunākajiem ainavistiem spilgtāk izceļas E. Lepiks. No portretistiem pirmajā vietā minams prof. A. Vabe ar savu «Pašportreju», A. Jansens ar rakstnieka Sergava, Gustavs Rauds ar prorektora K. Taeva portretu. No jaunākiem portretistiem izceļas V. Veli (Väli) ar «Jaunuve tautas tērpā». V. Lembere Igaunijā maz pielietotajā mozaiktechnikā devusi interesantu panno un kompozicionāli interesantu stikla mozaīku «Līgavas rotāšana». E. Einmans rāda raksturīgu «Trieciennieci». A Bachas «Strādnieces», K. Tedera dzīvespriecīgas puķes un vēl daudzu neminētu autoru darbi kuplina un dažādo plašo gleznu klāstu.

Grafikas laukā, kur igauņi allaž bijuši stiprāki nekā gleznieciībā, izceļas Lagritsa, Okasa, Reindorfa, Luhteina, Viralta darbi. Ritmiski, klasiski skaidri R. Kaljo kokgrebumi.

Kā jaunums skatē bija izstādīta vesela serija «tautas bilžu» — konkrētas lito un linoltechnikā izstrādātas ainas no tautas dzīves un paražām, (autori B. Lukatss, Ādamsons-Eriks un H. Vitsurs.)

Skulptori izgatavojuši līdz šim neredzēti lielu apmēru un sarežģītas figūrālkompozicijas. Ļoti spēcīgs darbs ir Sannamēsa «Hango aizstāvēšanās», tāpat prof. Mellika «Atmaksa», kas attēlo, kā igauņi met bezdibenī vācu fašistu. Ar skaidru formu iepriecina M. Saksa «Māte ar bērnu», liela ekspresija A. Kazika skulptūrā «Atjaunotāja» (strādniece ar lāpstu novāc drupas).

Uz Oktobra svētkiem «Politiskais apgāds» pasūtīja mākslinieiem vairākus plakātus, lielus mākslinieciskos panno un valsts vadītāju portretus, ar ko izdaiļoja laukumus un izcilākās ēkas.

Oktobra svētkos Tallinā atklāja lietiškās mākslas izstādi. Lietišķajai mākslai kara laikā iespējas bijušas daudz šaurākas nekā gleznieciībai. Kad lielā Tēvijas kara dienās tālu no igauņu zemes un tautas radās vajadzība reprezentēt igauņu tautas tērpus un rotas, tad trūka aušanas iespēju, vajadzīgo tradicionālo materiālu utt. Tomēr galu galā skatuvisko tautas tērpu virzienā izdevās sasniegt tik ievērojamas sekmes, kādas īstā tehnika un īstais materiāls nevar dot.

Kara laikā igauņu lietiškajā mākslā radusies virkne jaunu spēku, kas kopā ar agrāk pazīstamajiem mākslinieiem garantē šīs mākslas izplaukumu, lielajās celtniecības un atjaunošanas dienās tai paveras ļoti plašs darba lauks. Tallinas lietišķās mākslas izstādē redzami grāmatu iesējumi, ādas izstrādājumi, tekstils, keramika, filigrāns, stikla slīpējumi. Visos izstrādājumos izcila vēriba piegriezta nacionālajām formām.

A. Lepiks

PADOMJU LIEŢUVAS LITERĀTŪRA

(Turpinājums no 3. lpp.)

sevišķi salīdzinājumā ar visu lietuvju kara laika literātūras produktivitāti, iegūst vēl lielāku nozīmi.

Bez tam mūsu evakuētie rakstnieki pavēra Lietuvas padomju literātūrai ceļu uz Vissavienības tribīni. Samērā īsā laikā tika pārtulkotas krievu valodā un izdotas septiņas mūsu rakstnieku dzejoļu un beletristikas grāmatas. Kauču šīs grāmatas nedeva pilnīgu lietuvju literātūras kopainu, visumā viņas ir tiekušās iepazīstināt daudzos Padomju Savienības daudztautu lasītājus ar padomju lietuvju rakstnieku kara laika sacerējumiem, ar mūsu literātūras klasiķu vērtējumiem par vācu iebrucējiem — jau sen pazīstamajiem lietuvju tautas naidniekiem. Šo grāmatu iznākšana Tēvijas kara apstākļos bija spilgts padomju tautu draudzības pierādījums un krievu-lietuvju kultūras sadarbības ķīla. Tas bija tas auglīgais tautu draudzības tradiciju turpinājums, kuru sāka vēl Maksims Gorkijs, kurš savā laikā sastādīja lietuvju literātūras antoloģiju. Minēto grāmatu iespiešanas sagatavošanas procesā mūsu rakstnieki tulkotāju un redaktoru vidū sastapa vairākus kvēlus lietuvju literātūras draugus — tulkotājus: S. Maru, D. Brodski, M. Petrovu, Zenkēviču, V. Zvjagincevu, Arsenevu, Deržavinu u. c., redaktorus: S. Hitarovu, L. Blumfeldu, A. Dasvu. Lietuvju rakstnieku sacerējumi, sevišķi dzeja, guva labvēlīgu padomju kritikas novērtējumu, un lietuvju rakstnieku vārdi kļuva pazīstami visā plašajā Padomju Savienībā, ieņemot goda vietu citu Padomju Savienības tautu rakstnieku vidū.

Kara laikā krievu valodā visvairāk tulkoto lietuvju rakstniecības klasiķu vidū sevišķi jāmin Donelaitis un Maironis. Pēdeja laikā, tulkošanas darbiem turpinoties, padomju lasītāja rokās gatavojas nodot arī citu ievērojamu lietuvju dzejnieku darbus. Labu tulkotāju trūkuma dēļ grūtāk izdarāmi lietuvju epikas tulkojumi, taču jau tiek tulkots Žemaite un tautas pasakas.

Tāds ir īsumā Lietuvas padomju rakstnieku darbs evakuācijā Tēvijas kara laikā. Jāpiezīmē, ka vairums rakstnieku šai laikā neveltīja sevi literātūrai vien, bet bija aizņemti arī citā darbā un apzinīgi neuzskatīja par vajadzīgu cīnīties par šauru rakstnieka profesiju tādā laikā, kad katra padomju cilvēka pirmais uzdevums bija darīt to, kas bija pats galvenais un pats nepieciešamais.

(Turpinājums nākamajā numurā)

SIGURDS HOLS

Norveģija ir trauksmainas dinamikas un pretstatu zeme. Stāvās kalnu smailes, kas tiecas cauri padebešiem, straujie putojošie strauti, kas gāžas lejup no drūmajām klintīm smaragdzaļajos klusajos fjordos, viss pauž nemitīgu kustību, nemieru. Tādēļ arī senajos Edas (teiksmu) dziedājumos šos ūdeņus dēvē par mūžīgās kustības simbolu. Braucot cauri Norveģijai, šķiet nekur neredzēsi rāmu stinga miera ainavu. Un šī dabas dinamika ietekmējusi arī norveģu tautas raksturu.

Dinamikas un trauksmes caurstrāvota ir arī norveģu literātūra. Tā nav estētiski rotaļīga kā dāņu, liriski episka kā zviedru. Norveģu literātūra ir drāmatiska. Arī pretmetiem bagāta. Cauri skaidrajam racionālismam lāgiem tikko jaušami vijas teiksmains romantisms. Iezīmīgi, ka norveģu literātūra lielāko tiesu ir problēmu risinātāja. H. Ibsens savā laikā ar savām problēmas lugām saviļņoja visu literāro pasauli. Lielais liriķis Vergelāns cīnījās par norveģu valodas un literātūras atbrīvošanu no dāņu ietekmes.

Norveģijai ir bijuši divi lieli ziedu laiki. Seno Edu dziedājumu laikmets un pēdējais posms no 1830. gada līdz mūsu dienām. Šai laikā pie Norveģijas literātūras apvāršņiem atmirdzējuši daudzi spoži vārdi. Vācu okupācijas laiks sitis smagas brūces arī norveģu literātu saimei. Traģiski bojā gājuši divi izcili progresīvi strādnieku rakstnieki: N. Grīgs un P. Brotens. Progresīvo rakstnieku saimei pieskaitāms arī Sigurds Hols, kam 14. decembrī paiet 55 mūža gadi. Tāpat kā citus norveģu rakstniekus, arī Sigurdu Holu saista problēmas. Savos darbos viņš mēģina izskaidrot smagas psīcholoģiskas kolīzijas, kas it īpaši kapitālistiskās valstīs daudzus labus un vērtīgus cilvēkus aizved bojā. Viņa raitais, lakoniskais stils, īsie aprautie teikumi, atsevišķo vārdu un teikumu kompozicionāli labi pārdomātie atkārtojumi neatvairāmi ierauj lasītāju notikumu straujajā plūsmā. Uz ārējo notikumu reālā fona Hols risina iekšējo dvēselisko konfliktu režģus. Uzaudzis pirmā pasaules kara laikā, viņš notikumiem un parādībām pieiet ar skeptisku vērtējumu, taču aiz šā ironiskā, skeptiskā smīna slēpjas kvēla dziņa meklēt izskaidrojumu un atrisinājumu daudzām sociālās dzīves problēmām.

1933. gadā S. Holam iznāca grāmata Ceļš līdz pasaules galam. Manuprāt viena no skaistākām un smalkākām bērna dzīves grāmatām. Grāmatai, šķiet, daudzas autobiografiskas ieskaņas. Izlasot šo smalko maza zēna dvēseles, viņa bērnības un attīstības tēlojumu, visas tās iezīmīgās norises bērnībā, kas atstāj liktenīgas zīmes uz visu mūžu, daudz kas kļūst skaidrs Hola vēlākā radīšanas procesā. Smagākais pārdzīvojums mazā zēna dzīvē, kad viņš piekļer savu māti melos. Šis pārdzīvojums sit tik dziļas brūces, ka rēta paliek sirdī uz visiem laikiem. Šī grāmata uzrakstīta ar lielu dzejisku spēku, smalku psīcholoģiju, bez vismazākās didaktikas un tomēr izraisa jo nopietnas pārdomas par bērnu audzināšanas jautājumu. S. Hols ir ne tikai bērnu, bet arī pieaugušo dvēseles tulks. Viņš rāda smalkus, jūtīgus cilvēkus, kas nīst apkārtējo pašapmierināto mietpilsonisko sabiedrību, cinās pret to, bet, apstākļu nomākti, aiziet bojā. Aiziet bojā tādēļ, ka viņi ir tik vientuļi, ka viens cilvēks nespēj veidot dzīvi. Raksturīgus vārdus saka grāmatas Sesam sesam varonis Brodsens: «Cilvēkam, kas cenšas izprast sevi un dzīves norises, kas meklē izteikt pats sevi un šīs norises, ir vēl kāda cita prasība — rast citos atbalsi. Jo šī atbalss it kā apstiprina viņa atziņas. Skaidrs, ka ne vienmēr šī atbalss būs viņa atziņu apliecinātāja. Bet tā vismaz pierāda, ka tu neesi viens. Nav tik spēcīga cilvēka, kas savu dzīvi varētu pavadīt absolūtā vientulībā».

Cilvēku vientulības postu Hols jo spilgti attēlojis romānā Oktobra diena, rādīdams divi vērtīgu cilvēku dzīves traģēdiju. Meistariskā kompozicijā Hols, šķetinādams galveno romāna pavedienu, ievij šai liktenīgajā režģī arī citu cilvēku likteņus. Šai grāmatā Hols mums paver cilvēku ikdienas traģēdiju, uz nedaudzām stunčām paceldams plīvuru, aiz kura slēpjas tik daudz skumju, vientulības, sāpju, bet arī iedzīves kāres, zemiska un savtības.

Norveģijas mūsdienu rakstnieku paaudzē Sigurds Hols ir visai izcila personība. Viņa grāmata Oktobra diena 1931. gadā romānu sacensībā guva pirmo godalgu. Pārāk ražīgs Hols nav. Parasti viņa darba ritumā rodas lielāki pārtraukumi, kuriem tad seko dažkārt vairāki iezīmīgi darbi. Viņa pirmā grāmata noveļu krājums Ceļš, ko ejam iznāca 1922. gadā, tai seko romāns Zvaigžņu sietiņš 1924. g. Tālākie iezīmīgākie darbi: Grēcinieki vasaras saulē, It nekas, Pret mūri, Oktobra diena, Ceļš līdz pasaules galam, Četrpadsmit dienas pirms salnas, Sesam sesam. S. Hola darbi ar savu viengabalaino kompoziciju, skaidro stilu liecina par lielu, nobriedušu mākslinieku.

Paklausīsimies, ko Hols stāsta pats par sevi:

«Esmu 1,86 cm garš, sveru 80 kg. Airēju, peldu, skrienu, boksējos, slēpoju, visu to daru gaužām vāji. Neesmu sportists, neesmu pat apmeklējis Ziemeļpolu, kur taču ikviens godkārīgs norvēģis vismaz vienreiz savā mūžā bijis. Esmu pēc dabas laisks un taisni tādēļ spiests sevišķi daudz strādāt. Man šķiet, ka savā mūžā būšu izlasījis vismaz 3000 romānu, tātad 2900 laikam gan būtu par daudz. Un tomēr tam negribas ticēt, jo, lai cik tu, cilvēks, lasītu, tas arvien vēl par maz. Turklāt cilvēkam arī vēl jādzīvo, un lai kā tu, cilvēks, dzīvotu, tomēr būsi dzīvojis par maz. Esmu dzimis zemnieks, daudz ko mācījies un, lai nenomirtu badā, strādājis visdažādākos darbus. Pastarpām, kā jau mīnēju, esmu daudz lasījis, bet tagad, rakstīdams grāmatas, allaž redzu, ka esmu ir par maz lasījis, ir par maz dzīvojis.»

Vācu okupācijas laikā S. Hols klusēja. Domājams, ka šis smalkais mākslinieks būs vērojis un reģistrējis baigos notikumus savā zemē un tagad parādīs tos mākslas darbos kā vērtīgus laikmeta dokumentus.

Elija Kliene

TEĀTRU CHRONIKA

Vissavienības mākslas lietu pārvalde apstiprinājusi 1946. g. repertuāra plānu: PSRS valsts Lielajam Akadēmiskajam teātrim, Kirova vārdā nosauktajam valsts Akadēmiskajam Operas un Baleta teātrim Ļeņingradā un valsts Mazajam Akadēmiskajam Operas teātrim Ļeņingradā.

Uz Lielā teātra galvenās skatuves Maskavas skatītāji redzēs Musorgska operu «Boriss Godunovs», Rimski-Korsakova operu «Sadko» un Prokofjeva baletu «Romeo un Džuljeta». Uz Lielā teātra skatuves filiāles maskavieši redzēs Aleksandrova operu «Bela», Rimski-Korsakova operu «Maija nakts» un Asafjeva baletus «Zemnieku meitene» un «Namiņš Kolomnā».

Ļeņingradas skatītājiem Kirova teātris rādīs: Prokofjeva operu «Dueņja», Rimski-Korsakova operu «Leģenda par pilsētu Kitežu», Prokofjeva baletu «Zoluška» un Čaikovska baletu (Asafjeva kompozicijā) «Pavasara pasaka». Bez tam atjaunos un ļeņingradiešiem izrādīs Čaikovska operu «Pīka dāma» un Kreina baletu «Laurensija».

Mazais Operas teātris (bijušais Michailovska teātris) izrādīs Prokofjeva operu «Karš un miers», Heršvina operu «Porgu» (no amerikāņu tautas mūzikas materiāliem) un Čulaki baletu «Šķietamais precinieks».

Jauns darbs latviju mūzikā

Šinīs dienās LPSR padomju komponistu savienības kārtējā jaunrades sanāksmē Pēteris Barisons demonstrēja savu jauno darbu «Latviešu rapsodiju» klavierēm ar orķestri.

Rapsodijā izlietoto tautasdziesmu prasmīgā izvēle un laimīgā secība deva komponistam iespēju (par spīti temu dažādībai) radīt viengabalainu darbu, kas organiski aug un attīstās. P. Barisons laimīgi atrisinājis sarežģīto stila problēmu, — saglabājot temu nacionālo kolorītu pie visa harmonizācijas svaiguma un variēšanas paņēmienu dažādības. Tai pašā laikā materiālā sniegumā un klavieru partijas faktūrā spilgti izpaužas komponista radošā individuālitāte.

Lai gan orķestra partijas izpildījums uz otrām klavierēm nedeva iespējas spriest par instrumentācijas kvalitāti, kā arī apgrūtināja klavieru un orķestra partiju funkcionālo attiecību rakstura definēšanu, tomēr var teikt ar pārliecību, ka komponists laimīgi atrisinājis uzdevumu: izlietot klavieres ne tikai kā solo instrumentu, bet arī kā līdzvērtīgu dalībnieku orķestra kopējā skandējumā.

P. Barisona «Latviešu rapsodija» būs vērtīgs ieguldījums latvju mūzikas literātūras krātuvē.

Igors Kalniņš, izpildīdams klavieru partiju, un Vilma Cīrule, sniedzot pie otrām klavierēm orķestra partiju, lielā mērā cēla «Latviešu rapsodijas» panākumus. KS biedri dzīvi apsprieda ne tikai Barisona jauno opusu, bet arī veselu virkni jaunrades problēmu, kas izvirzījās sakarā ar to. Starp citu tika izteikta nepieciešamība pēc latviešu mūzikas folkloras padziļinātas analizes, pēc latviešu nacionālās mūzikas raksturīgāko elementu izskaidrošanas, apgūstot viņu teorētisko pamatojumu.

Ļoti apsveicamas ir šādas komponistu jaunrades pārrunas, un būtu vēlams, lai turpmāk tās notiktu biežāk.

E. Zolotonoss

Stāsti. VAPP Grāmatu apgāds Rīgā, 1945. g.

Arvīda Griguļa rakstnieka vārds latviešu literātūrā pazīstams gandrīz 20 gadu, ja skaita literārās darbības sākumu 1927. gadu, kad iespiests viņa pirmais dzejolis. Viņa tā laika liriku raksturo spēcīgs intelektuālisms. Tā ir pesimistiska pārdomu dzeja, kas spilgti izteic progresīvākās inteliģences daļas noskaņu un arī vientuļo savrupību buržuaziskās iekārtas laikā. Arvīds Grigulis nostaigājis tālu attīstības ceļu — no intelektuālā pesimista kļūdams par emocionālu padomju liriķi. Vislabāk to raksturo mazā kara dzejoļu grāmatiņa «Zemnīcā», kurā neredzam vairs vēsu analitiķi, bet kaislīgu strauju, sociālisma ideju aizrautu dzejnieku.

Plašu darbības lauku viņa talants atrada bargajos kara gados. Tieši šajā laikā viņš izveidojās par īpatnu prozaiķi. Griguļa kara stāsti un noveles, kas sakopoti nesen izdotajā grāmatā «Caur uguni un ūdeni», rāda nopietnu vārda mākslinieku. Der atcerēties, ka Grigulis savas prozaiķa gaitas iesāka ar dēku romānu «Cilvēki dārzā». Savdabīgais sižets, grodi savērptā intriga, asprātīgais, sentenciozais stils liecināja par samērā labām stāstītāja un raksturotāja spējām.

Griguļa prozas būtiskais saturs nav psicholoģija, bet drāmatismā augošs notikums, spēcīgi kāpjoša darbība ar akcentu nobeigumā. Grigulis nav ģermāņu, bet romāņu stāsta un noveles pārstāvis. Lirikas elementa viņa darbos tikpat kā nav. Gan īsāka, ka, pretēji lietišķajam klasisko romāņu autoru stilam. Griguļa teikums daudz vairāk izrotāts poētiskiem izteiksmes līdzekļiem — epitetiem, metaforām un hiperbolām, dažkārt kļūdams pat patētisks, ko ne vienmēr var apzīmēt par reālistisku.

Visas pieminētās stila īpatnības sastopam arī viņa jaunajā grāmatā «Caur uguni un ūdeni». Kaut autors krājumu apzīmējis par stāstiem, tur atrodam noveli «Nags», anekdotisko noveli «Konfekšu meistara Vaboles piedzīvojums» un grotesku «Paps brauc ar traktoru». Tuvu noveles formai stāv (tieši spraigā kāpinātā drāmatisma dēļ) arī jaunais krājuma stāsts «Caur uguni un ūdeni». Izlasot šo stāstu un salīdzinot to ar citu mūsu prozaiķu sacerējumiem par latviešu sarkanajiem strēlniekiem un karu, saskatām visas tās raksturīgās iezīmes, kas to atšķir no pārējiem. Grigulis viscaur paliek uzticīgs savam stilam un īpatnībai. Var par atsevišķām vietām diskutēt, var nepiekrist dažkārt viņa stilistiskajiem paņēmieniem, bet jāatzīst viens — rakstnieka talanta īpatnais zīmogs uzspiests visiem darbiem, tas izmanāms pat sīkākās detaļās. Savā literārajā darbā Grigulis iet patstāvīgu ceļu — un tas ir labi. Tas atļauj mums runāt par Griguli kā savdabīgu mākslinieku. Četru krājuma sacerējumu varoņi ir latviešu strēlnieki, pārējos divos — «Māja zem sūrābeles» un «Paps brauc ar traktoru» — cita tematika.

Lai par karu rakstītu, tas jāpazīst. Ļevs Tolstojs savos Sevastopoles stāstos un milzīgā epopejā «Karš un miers» varēja attēlot šo karu patiesību tik reālistiski un patiesi tāpēc, ka pats savām acīm bija skatījies nāvei sejā, redzējis krievu karavīru kaujas laukā. Neteiksu, ka Grigulis aizsniegtu lielā reālista meistarību. Taču šī patiesība par karu atblāzmo arī viņa darbos. Pats kopā ar latviešu gvardiem izstaigājis visu cīņas ceļu no Maskavas līdz Rīgai, rakstnieks labi pazīst viņu bargo kara dzīvi, cildeno drosmi un patriotismu.

Viens no raksturīgākiem un labākiem Griguļa kara stāstiem ir «Nags». Rakstnieks izstāsta tikai mazu epizodu no garas kauju virknes. Te strēlnieka tēls parādīts ar visām viņa tipiskajām īpašībām. Pārs skopiem vilcieniem rakstnieks uzmet skumju Rusas purvu ainu. Šajā nāves valstī, kur pat strauts, kas burbuļo melnu purva ūdeni, liekas, nonāvē katru augu, vairākus mēnešus cīnījās latviešu gvardi. 18 komjaunieši ieņem un notur stratēģiski svarīgu pakalnu. Viņi visi krīt, bet kaujas pavēle izpildīta. Šajā stāstā, tāpat kā citos, Grigulis neanalizē cilvēku psicholoģisko izjūtu mainīgo procesu, sīkāk netēlo atsevišķa individa likteņa gaitas, bet spilgtos triepumos izceļ kopīgo varonības aktu.

Tai pašā līmenī stāv arī otrs kara stāsts «Caur uguni un ūdeni». Vecākā leitnanta Pliena rota trīsdesmit diennaktis mirkst dubļos un ūdenī. Rotas lielākā daļa izkūst — bet vācieši netiek par soli tālāk. Tā ir pavisam astoņdesmit metru plata un simt trīsdesmit metru gara augstiene nepārbrienama purva vidū, vieta, kas nav atzīmēta nevienā pasaules ģeografijas kartē, bet ieies vēsturē. Šinī stāstā rakstnieks vēlējies parādīt, kā tipiskos apstākļos izmainās un pāraug cilvēks. Šo dvēseliskās rūdīšanās procesu šeit notēlo drāmatisma piesātinātā darbībā. Lasītājs nejūt jaunākā leitnanta Krista iekšējos konfliktus, vecā sairuma un jaunā tapšanas kustību, vienīgi redz šo pārmaiņu Krista rīcībā. Emocionālā apakšstrāva tomēr izmanāma visā stāstā. Purva un kaujas attēlojums spilgts un reālistisks. Kaut, piemēram, vieta, kur Krists uzņemas rotas vadību kritušā komandieŗa Pliena vietā. Tāpat bijušā Rūjienas pulksteņtaisītāja Zaksa nāves skopā attēlojumā ievīts spēcīgs traģiskā un cildenā motīvs. Jaunākā leitnanta Krista un sanitāres Zigrīdas kautrā mīlestība uz drūmā nāves postažas fona iemirdzas kā tāla ausma pēc garas un baigas nakts.

Griguļa jaunākais un apmēros lielākais kara stāsts «Vienas diennakts elpa» mūs aizved 1944. gada ziemas kaujās pie Nasvas stacijas Novo Sokoļniku virzienā.

Anekdotiskā novele «Konfekšu meistara Vaboles piedzīvojums» un groteska «Paps brauc ar traktoru» jāpieskaita īpatnākiem un spraigākiem Griguļa darbiem. Vaboles piedzīvojums rijā, pie vāciešiem un Zemgales lielgruntnieka nedienas ar traktoru pastāstīti asprātīgā, dzīvā tēlojumā.

Savrup no pārējiem krājuma stāstiem stāv «Māja zem sūrābeles». Tas pats pirmais Griguļa kara gadu stāsts — uzrakstīts 1941. gadā latviešu strēlnieku nometnē. Okupantu mežonīgais terors atmaskots spēcīgā valodā.

Ar «Cilvēkiem dārzā» Grigulis apliecināja sevi kā spēcīgu romānistu. Jaunā grāmata, — ka tikpat labi viņš var rakstīt arī stāstu, noveli un grotesku. Veikla izdoma, asprātīgs, lakonisks stils, māka interesanti un saistoši stāstīt rāda, ka Griguļa personā veidojas savdabīgs prozaiķis. Grigulis nepieder Blaumaņa, bet Ezeriņa skolai un, liekas, ka vislabākie panākumi viņam būs nevis garā, bet īsā stāstā un novelē. Gribētos atzīmēt Griguļa salīdzinājumus. Pieminēsim kaut šādus: purva sala izskatās «kā teiksmaina zivs, kas iznākusi saulē sildīties». Jefreitoram Mauram ziemas nakts debesis liekas kā pamests milzīgs karavīru ugunskurs, it kā tur vesela armija smēķētu sprēgājošu machorku. Vai arī — zemnīca kaujas laukā piepildās ar vēsu dzelmes smagumu. Dažkārt gan gribēdams palikt vienmēr oriģināls, rakstnieks kļūst drusku mākslots. Dažviet gribētos vairāk vienkāršības, ko, ticam, turpmākā darbā rakstnieks arī aizsniegs.

Edgars Damburs

Cecilija Dinere

*

Šo vētru, ko es dzirdu rudens naktī,
Kas mākoņus kā buru laivas dzen,
Kas šūpojas ar manām dziesmām taktī,
To tevī brāzmojot es jutu sen.

Un maigums liegs, ko baltos jasmīnziedos
Lej zelta kausiem maijā ziedonis,
Kas tavam skatam siltu gaismu piedod,
Kā vēsma rožlapās tas tevī trīs.

Ap tevi tāpēc manas ilgas vijas
Un tāpēc tev tik daudz man dziesmu skan;
Ar vētras brāzmu tevī maigums mijas
Un tāpēc tu tik tuvu rada man.

Laikraksts «Literātūra un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkolēģija: V. Lukss (atbildīgais redaktors), M. Buša, N. Grīnfelds, A. Lapiņš, R. Pelše, A. Sakse, O. Tilmanis. Redakcijas adrese: Rīgā, Kr. Barona ielā 12. Runas stundas no pl. 10—14. Numurs maksā Rbl. 1.—. Abonēšanas maksa Rbl. 52.— gadā. Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 41/43. Izdevējs VAPP laikrakstu un žurnālu apgādniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

Iespiests Vapp Poligr. tresta tipogr. Nr. 1 «Ciņa», Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. JT08488